

Vuk-Tadija Barbarić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
vtbarbar@ihj.hr

FUNKCIJA VEZNIČKOGA SPOJA *AKO LI* U STAROHRVATSKIM PRAVNIM TEKSTOVIMA

U radu se analizira funkcija vezničkoga spoja *ako li* na korpusu koji se sastoji od odabranih starohrvatskih pravnih tekstova. Koordinate istraživanja smještaju se prema dosadašnjoj literaturi između suprotnosti i emfatičnosti, što se dalje provjerava. Pokazalo se da je *Poljički statut* posebno pogodan za analizu te da mnogobrojni primjeri upućuju na to da je osnovna funkcija spoja *ako li* da uvodi dodatni uvjet. Na kraju se upozorava na to da bi se taj spoj mogao smatrati (pojačajnim) uvjetnim konektorom.

0. Uvod

U radu se analizira veznički spoj *ako li* odnosno veznički izraz, kako ga naziva Katičić: „Taj je veznički izraz osobito značajka starinskog jezika i pučkoga izraza. Veznički izraz *ako li* nadovezuje se na prethodne rečenice i stavlja zavisno složeni pogodbeni sklop donekle u značenjski odnos suprotnosti s onim što mu u tekstu prethodi” (Katičić 2002: 303).¹ Korpus koji će se analizirati sastoji se od starohrvatskih pravnih tekstova, a izbor *ako li* za analizu baš na tome korpusu motiviran je time što su uvjetne rečenice s veznikom *ako* jedna od najuočljivijih značajka naših starih pravnih tekstova. Tako Kuzmić konstatira: „Pogodbeni sklop s označiteljem *ako* u zavisnome dijelu, a s imperativom u 3. 1. jd. ili mn. ili značenjski odgovarajućim izrazom ili modalnom konstrukcijom u glavnome dijelu pogodbene rečenice, prepoznatljivo je i bitno obilježje sintaktičke ustrojenosti čla-

¹ U Barić i dr. (1997: 508) ponavljaju se Katičićevi zaključci, a čini se da se taj veznički spoj ne uzima u obzir u Silić i Pranjković 2005.

nova hrvatskih zakona i statuta.” (Kuzmić 2009: 436). Mihaljević (1990) s druge strane bavio se usporedbom veznika *ašće* i *ako* u hrvatskologoljskom korpusu pokušavajući utvrditi razlike među njima.² Katičić (1989/1990) rekonstruirao praslavenske (pravne) formule, a iz primjera se vidi da je veznik *ako* njihov važan sastavni dio. Govoreći o participu preterita pasivnom Hercigonja opisuje strukture koje sadržavaju veznik *ako*:

– [protaza] *ako* (li) + [apodoza] *pridjev, ptcp. pret. pas. + gl. biti* (3. l. prezenta):

»Na mucč **ako** ne bude pravilb: **prostъ e.**« (K. s. čl. 1)

»**Ako li** veće ne bi prisešlo: ovaeni **e prostъ**« (K. s. čl. 1)

»... **ako** od rečene sili nima svedoki: **verovana e.**« (V. z. čl. 56)

– [protaza] *ako* + [apodoza] konstrukcija *držan biti* (3. l. sg) + *infinitiv* (*dopuna*):

»... **ako** bi ga bili ... **platit držan je polovicu.**« (V. z. čl. 30)

»Ošće, **ako** bi ki držal ošasno, to e rič niku, ka bi ničja bila i ima dvoru priti...
držan je platit [apokopa] *knezu za prihodak ...*« (V. z. čl. 33)

»**Ako** porotniki nima ... ta žena **priseći e držana.**« (V. z. čl. 56)

(Hercigonja 1989/1990: 104)³

Suzili smo našu analizu i ekscerpciju primjera na veznički spoj *ako li* jer smatramo da se o njegovoj funkciji još može raspravljati te da je zanimljivo razmotriti to pitanje na predloženome korpusu. Tako npr. Maretić (1963: 537) navodi primjer „baciću ovaj novčić u vodu, pa ako ne potone, onda sam ga zaslužio, ako li potone, nisam ga zaslužio”, i to kao ilustraciju za suprotno značenje veznika *li*. Pranjković (2012: 37) ne slaže se da *li* može imati suprotno značenje, nego ga smatra intenzifikatorom.⁴ S obzirom na to da i Katičić, kao što smo vidjeli, dovodi veznički spoj *ako li* u vezu sa značenjskim odnosom suprotnosti, trebat će se ozbiljno osvrnuti i na tu mogućnost. U radu će se provjeriti sve navedene pretpostavke o značenju *ako li* kako bi se utvrdilo vrijede li one i za razdoblje kojemu pripadaju analizirani tekstovi.

² Zanimljivo je da Mihaljević donosi kratak uvid u etimološke dvojbe oko tih dvaju veznika pa, među ostalim, navodi da se najčešće misli da je *ako* prvobitno imao upitno značenje (Mihaljević 1990: 100). Na tom tragu Skok dolazi do toga da ekspletivna uporaba *li* uz *ako* (tj. *ako li*) logično proizlazi iz mogućnosti da se hipotetska (potencijalna) rečenica izrazi upitnom rečenicom (navodi primjer *ako bude lijepo vrijeme = bude li lijepo vrijeme, doći ću*) (ER: 21).

³ U citatu su zadržana sva izvorna tekstna oblikovanja.

⁴ „Mislim da u tim i sličnim primjerima *li* nikako ne označuje suprotnost (ako suprotnosti uopće i ima), a mislim da nije ni veznik, nego pojačajna čestica (intenzifikator) uz upitne zamjenice odnosno upitne priloge.” (Pranjković 2012: 37). I Raguž (1997: 432) smatra element *li* isključivo pojačivačem.

Ideja o tome da *ako li* ima suprotno značenje vjerojatno ima donekle temelje u Akademijinu rječniku. Naime, ondje se navodi da *ako li* zapravo znači isto što i *a ako*, a dobro je poznato da je veznik *a* suprotni veznik.⁵

Sada, kada smo odredili koordinate istraživanja između suprotnosti i emfatičnosti, možemo pristupiti opisu korpusa.

1. Korpus

Za analizu uzimamo u obzir sljedeće pravne tekstove: *Vinodolski zakon*, *Krčki statut*, *Istarski razvod*, *Poljički statut*, *Zakon kaštela Mošćenica* te isprave iz dugo očekivane i nedavno objavljene Ivšićeve zbirke *Acta Croatica*.⁶ Podatke iz tih tekstova crpimo na osnovi građe koja je prikupljena provođenjem preliminarnih tekstoloških radova na sastavnici korpusa starohrvatskoga jezika koja uključuje pravne tekstove,⁷ ali i građe prikupljene i obrađene u sklopu projekta DOCI-NEC.⁸ Građa se u ovome radu citira prema dosad dostupnim izdanjima.⁹ Osim tog korpusa, rezultate ćemo provjeriti i na tekstu *Lekcionara Bernardina Splicićanina* kako bismo utvrdili može li se govoriti o kakvoj stilskoj distribuciji *ako li*, odnosno treba provjeriti mogućnost da je taj izraz karakteristika staroga jezika i pučkoga izraza (Katičić 2002: 303), a ne samo karakteristika pravnoga stila.¹⁰

2. Analiza

Ekscerpcijom i analizom primjera rečenica koje sadržavaju veznički izraz *ako li* utvrdili smo da ga se ne može pronaći u svim navedenim tekstovima. Tako u VZ-u ima svega jedna potvrda pojave *ako li* (1), u KS-u sedam (7), u IR-u nijedna (0), u PS-u čak 136,¹¹ u ZKM-u opet nijedna (0), dok se u AC-u našlo sedam primjera

⁵ Vidi AR I, s. v. *ako*.

⁶ Vidi AC. Gdje bude potrebno, pomoći ćemo se i Šurminovom zbirkom – vidi ACŠ.

⁷ Korpus se izrađuje u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Vidi npr. Barbarić i Kapetanović 2012.

⁸ Ovaj rad nastao je u okviru projekta *Documentation and Interpretation of the Earliest Croatian / Dokumentacija i interpretacija najstarijih razdoblja hrvatskoga jezika* (2698), koji financira Hrvatska zaklada za znanost. Za više detalja vidi <http://docinec.ihj.hr/>.

⁹ Za sve izvore i rječnike, osim pri prvom spominjanju, koristimo se kraticama koje su popisane na kraju rada.

¹⁰ Usputno ćemo u bilješkama upozoriti i na relevantne primjere koji su nam poznati iz drugih tekstova.

¹¹ Unatoč tomu što je kondicional s veznikom *ako (li)* jedna od najuočljivijih karakteristika PS-a, u Junkovićevoj (1968) studiji o jeziku toga teksta ne može se o tome mnogo pročitati.

u samo pet isprava (što je malo jer AC sadržava tekst 187 isprava).¹² U *Konkordancijskom rječniku ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne*¹³ može se naći nešto povoljniji omjer za *ako li* – 26 potvrda u 133 isprave.¹⁴ Očekivano, veznički izraz *ako li* bio je u uporabi i u srednjovjekovnome Dubrovniku, o čemu svjedoče npr. četiri sačuvane trinaestostoljetne isprave čiji su adresanti Dubrovčani.¹⁵

Naveli smo da se u IR-u ne može naći nijedna potvrda za *ako li*, međutim to nije posve točno jer je IR specifičan po tome da je u njemu dosljedno zapisano ono što ćemo ovdje nazvati drugom fonološkom varijantom veznika *ako*, a to je *aku*; tako da se u IR-u ipak može pronaći jedna potvrda za *aku li*, i to u obama sačuvanim šesnaestostoljetnim prijepisima IR-a. Autoru ovoga članka nije poznato da je ta varijanta zapažena igdje drugdje, a ne navodi je ni Akademijin rječnik.

Treba upozoriti na to da grafijski zapis *ake*, koji se javlja u spomenutim ispravama povezanim s Dubrovnikom, nije još jedna fonološka varijanta veznika *ako*.¹⁶ Riječ je o tome da u tim ćirilčnim ispravama slovo *k* na točno određenim pozicijama označava glas /ć/ – dakle treba čitati *áće*,¹⁷ tj. *áće li* ondje gdje se tako javlja. Prvu ispravu, datiranu 1234. – 1235., upućuje dubrovački knez Ivan Dandolo, a tiče se sklapanja mira.¹⁸ U njoj pronalazimo triput *ako li* i dvaput *áće li*. U drugoj ispravi, iz 1243. godine, dubrovački knez Ivan Michieli daje jedno dopuštenje.¹⁹ Osobito je zanimljivo da se u njoj jednom javlja varijanta *áće li* grafijski zabilježena kao *akě li*, dakle s jatom (premda ne može biti sumnje u čitanje /e/).²⁰ U trećoj ispravi, iz 1254. godine, dubrovačka općina zaključuje

¹² U ACŠ-u pronašli smo samo nešto više potvrda, upravo u skladu s tim da je ondje objavljeno i nešto više isprava.

¹³ Vidi ČPSB.

¹⁴ U uvodu se navodi da je „konkordancija u izvjesnoj (...) mjeri selektivna jer su izuzete neke od gramatičkih riječi čiji sadržaj nije od pretjeranog značaja” (ČPSB: 11). Jedna od tih riječi očito je bio i veznik *ako*, pa smo do podatka o frekvenciji došli pretraživanjem tekstova priloženih isprava (povelja).

¹⁵ Isprave su objavljivane u više zbiraka, ali ovdje ćemo ih dalje u tekstu još jednom spomenuti i navoditi prema CD III i CD IV (zbog široke dostupnosti) te ZŠČPP-u, a dostupne su nam i fotografije originala iz Državnoga arhiva u Dubrovniku. Datacija se navodi prema recentnom ZŠČPP-u.

¹⁶ U AR-u pronalazimo citat iz M. Vetranovića u kojem je naznačeno da je „naštampano ‘ake’” (AR: 51) umjesto *ako*, kako bi po priređivaču, očito, trebalo. Priređivač je više nego vjerojatno u pravu u tome da je riječ o pogrešci.

¹⁷ Taj veznik nalazi se pod zasebnom natuknicom u AR-u, ali, nažalost, uopće nije razrađen.

¹⁸ Vidi CD III: 427–429 (dokument br. 372) i ZŠČPP: 133–136 (br. 29). Pripada raškoj kancelariji. Pripadnost kancelarijama navodimo prema Ivić i Jerković (1981: 3–5 i 8).

¹⁹ Vidi CD IV: 210–211 (dokument br. 188) i ZŠČPP: 177–178 (br. 46). Pripada dubrovačkoj kancelariji.

²⁰ Riječ je o pogrešci (zamjena /ě/ i /e/) karakterističnoj za dubrovačkoga pisara Paskala, koji je bio romanskoga podrijetla (vidi Vrana 1957: 324).

mir.²¹ U njoj pronalazimo *ako li* samo jedanput. U četvrtoj ispravi, opet iz 1254., dubrovački knez Andrija Dauro također ugovara mir.²² U njoj pronalazimo *aće li* samo jedanput, ali sâmo *aće* zabilježeno je ukupno četiri puta. Ovdje smo za primjer uzeli samo te četiri isprave uzimajući kao kriterij pojavu *ako/aće li* te da su adresanti Dubrovčani u njihovim poslovima s bliskim susjedima. Međutim, iako se one tiču Dubrovnika i čuvaju se u Državnome arhivu u Dubrovniku, nisu sve nastale u okviru djelatnosti dubrovačke srednjovjekovne slavenske kancelarije. Uzmemo li za primjer samo dokumente koje Ivić i Jerković (1981: 3–5 i 8) pribrajaju dubrovačkoj kancelariji do konca 13. stoljeća, u njima ćemo naći točno deset primjera za *ako li* (riječ je o 13 dokumenata, od kojih je isprava iz 1243. godine već gore spomenuta i samo u njoj pronalazimo potvrdu za *aće li*).²³

S obzirom na to da je u PS-u zabilježeno daleko najviše pojavnica traženoga vezničkog izraza, nametnula su se neka pitanja. Ponajprije je to logična pretpostavka da je u PS-u možda veznički spoj *ako li* u značenju potpuno izjednačen s *ako*. To bi moglo objasniti ovakvu neravnomjernu distribuciju primjera u promatranome korpusu pravnih tekstova. S druge strane, problematično je kako testirati takvu hipotezu. Krenuli smo sljedećim putem – prvo smo utvrdili odnos *ako* i *ako li*, a on je 179 prema 136. Relativno visoka frekvencija i jednoga i drugoga mogla bi govoriti u prilog tome da je sastavljačima PS-a bilo svejedno koriste li se veznikom ili vezničkim izrazom. No to je nedovoljno uvjerljivo, pa smo provjerili koje riječi najčešće dolaze u kolokaciji s njima. Ispostavilo se sljedeće, što je prikazano u Tablici 1.

Tablica 1. Prikaz najfrekventnijih riječi uz *ako* i *ako li* u PS-u

	<i>ako</i>	<i>ako li</i>
<i>bi</i> (aor. gl. <i>biti</i>)	103	50
<i>je</i> (prez. gl. <i>biti</i>)	20	29
<i>se</i> (povr. zam.)	13	11

²¹ Vidi CD IV: 558–559 (dokument br. 487) i ZSČPP: 205–206 (br. 56). Pripada humskoj kancelariji.

²² Vidi CD IV: 580–581 (dokument br. 504) i ZSČPP: 215–216 (br. 59). Pripada raškoj kancelariji.

²³ Najstarije sačuvane štokavske tekstove veoma je teško rasporediti po skupinama. Ivić i Jerković (1981) zasnovali su svoju podjelu po kancelarijama na nekim zajedničkim ortografskim crtama te i sami više puta otkrivaju da je riječ o nehomogenim skupinama.

Tablica govori o tome da je poredak po čestotnosti elemenata uz *ako* i *ako li* jednak. Uzeli smo ovdje u obzir samo tri najfrekventnije riječi jer se ostale riječi zbog svoje niske frekvencije ne mogu ozbiljno uzeti u obzir. Dvostruko veća čestotnost aor. gl. *biti*, kojim se zapravo tvori kondicional, teško da se može uzeti kao pouzdan pokazatelj čega, a djelomično se može ipak objasniti ukupno većom čestotnošću samoga veznika *ako*. Čini se da je najvažnije da je u Tablici 1 jednak poredak elemenata za oba oblika, pa ne možemo zaključiti ništa drugo nego da moramo drukčije nastaviti testiranje hipoteze.

Idući korak bila je provjera njihove distribucije u tekstu kako pokazuju slike 1 i 2.²⁴

Slika 1. Distribucija veznika *ako* u tekstu PS-a (uzimaju se u obzir samo one pojavnice koje nisu u kolokaciji s *li*)

Slika 2. Distribucija vezničkoga spoja *ako li* u tekstu PS-a

Slike upućuju na to da postoji razlika između *ako* i *ako li* u tekstu PS-a, samo treba, ako je moguće, utvrditi kakva je ta razlika. Veznik *ako* ravnomjerno je raspodijeljen kroz cijeli tekst, dok to nije slučaj s *ako li*, koji je raspoređen u odlomcima u toj mjeri da se ne može ozbiljno tvrditi da je nešto manja frekvencija spoja *ako li* uzrok takvoj raspodjeli.

Detaljnija je analiza odlomaka teksta koji sadržavaju spoj *ako li* pokazala zanimljiv uzorak, koji je bilo moguće pronaći i u drugim tekstovima. Naime, postoji tendencija da rečenici koja sadržava *ako li* prethodi rečenica koja sadržava sâm veznik *ako*. Npr.²⁵

Ako bi se tko s kim svadio tere se skubli ali bili prez rane ali modrice, oni tko je počeo boju, plaća osud po zakonu libar 25.

²⁴ Slike 1 i 2 načinjene su s pomoću alata Concordance Plot konkordancijskoga softvera AntConc (vidi na www.laurenceanthony.net). Alat pokazuje pozicije pretraživane riječi u ciljanome tekstu u ispisu koji nalikuje na crtični kod (bar-kod).

²⁵ U svim je sljedećim navedenim primjerima isticanje *ako (li)* masnim slovima naše.

Ako li bi se s kim zatakao biti, oni koji najprija čini zatač, dužan je osud libar 25.

Ostali boj ali rana gre uz ruku.

Ako li bi bila modrica, nosi libar 5.

Ako li je rana od oružja ali po ini put, koju ranu pokriva svita, taj svaka rana nosi libar 25.

Ako li je rana na obrazu ali na ruci, koju svita ne pokriva, taj nosi libar 50.

Ako li bi na sridokratju, ku u dio svita pokriva, a u niki dio ne pokriva, tomu ima biti razgled.

Ako li bi tko koga okljastio rukom, toj bi bio maganatan jednom rukom al nogom ali tolikoje okom, svako jedno tih nosi po vražde, ča je libar 120.

(PS: 432)

Navedeni primjer lako objašnjava drukčiju distribuciju (u blokovima) izraza *ako li*. Čini se da bi temeljna funkcija vezničkoga izraza *ako li* mogla biti da uvodi dodatni uvjet, eksplicirajući time prvonavedeni uvjet. K tomu, *ako li* doista jest tu intenzifikator, kako bi vjerojatno preferirao Pranjkiović (2012), čini se da pridonosi gradaciji, tj. stilsko je sredstvo. Navest ćemo još primjer iz ACŠ-a te iz „kontrolnoga korpusa” BL-a.

...**ako** e učinil ali pomoćnik (bil), navlastito od reči posvećenih crkvenih kogodje, da nimi oće dati zdravje ali na inu taku stvar, to e velik, težak greh smrtni. – **ako li** bi se klanal slncu ali mēsecu ali inomu stvoreniju i činil molitvu, ki to čini, sagrēša samrtno. – **ako li** bi gdo hodil ali pomagal hoditi vlhvom ali vlhvicam naiti tadbina ali ugoniti nike reči, to e grēh smrtni. – **ako li** bi takoi učinil ke inkantamenti ali pomagal nim, to e grēh smrtni. – **ako li** bi činil negromanciju...

(ACŠ: 196)²⁶

²⁶ Tekst je ovdje transliteriran s ćirilice. Posegnuli smo za primjerom iz Šurminove zbirke jer u Ivšićevoj ne nalazimo prototipiran primjer (s razvedenom strukturom *ako – ako li – ako li...*). Najbliži je sljedeći: ...*a po sm(a)rti Ivani / da dar'ži njega sin', ki bude najstariji. Ako li* bi Ivan' ne imel' sina, / a hći njegova imela, on' ki bude najstariji, mozi držati crik'vu i blago / nje(je). I takoj imij ta crikva vazda pojiti od' sam'ca do sam'ca, ki budu / od' roda Ivanova. *Ako li* bi pomanj'kal' rod' Ivanov', tada da gre v rod' moga brata Marka... (AC: 260). Među ispravama koje prema Ivić i Jerković (1981) pripadaju dubrovačkoj kancelariji može se naći dobar primjer takve strukture u jednoj ispravi iz 1253. godine (savez Dubrovčana s bugarskim carem): ...*ako* budu nevěrnici ... *Ako li* k'to ... *Ako li* Uroš' ... *Ako li* k'to... – transliterirano s ćirilice; vidi CD IV: 528 (dokument br. 462) i ZSČPP: 200 (br. 55).

Jere podnosite ako vas tko u službu podlaga, ako li vas tko pojida, ako li vas tko plinuje, ako li vas tko uzvisuje porugujući se, ako li vas tko po obrazu udara!

(BL: 11a)²⁷

Navedeni primjeri dodatno potkrepljuju našu hipotezu te svjedoče o tome da to nije slučajno, kao i o tome da je riječ o vezničkome izrazu koji nije odlika isključivo pravnih tekstova.

Možemo provesti još jedan mali test računajući na današnji jezični osjećaj čitatelja. Promotrimo sljedeće nizove.

Ako je A, tada B.

Ako je BUBA, tada ABA.

Ako je \$, tada %.

Ako je A, tada B.

Ako li je BUBA, tada ABA.

Ako li je \$, tada %.

U prvome nizu teško da bi se moglo reći da su navedene rečenice dio istoga diskursa. U drugome nizu, vjerojatno s ponešto zasluga emfatičnosti *li*, čitatelj možda barem može naslutiti da se rečenice s *ako li* „naslanjaju”²⁸ na prethodne rečenice, tj. lakše će mu pasti na pamet misao da se izrečeni kondicionali barem odnose na isti logički univerzum, ako ništa drugo. U prvome nizu ništa nas ne navodi na taj zaključak. To je u skladu s jezičnim osjećajem autora ovoga rada,

²⁷ Tekst je transkribiran iz pretiska izvornika, pa su i oznake stranica prema izvorniku – *a* za *recto* (prednja stranica lista), *b* za *verso* (stražnja stranica lista). Kao dodatnu potvrdu takve strukture izvan pravnih tekstova navodimo primjer pronađen u Regensburškome dijakronijskom korpusu hrvatskoga jezika (CroDI): *Ako u družih uzišćeš sebi naslajen' je i korist, večekrat ćeš očititi škodu. Ako li u svem uzišćeš Isusa, zaisto ga ćeš najti. Ako li budeš iskati sam sebe, najti ćeš i sam sebe, da na svoj rasap.* (Marko Marulić, 16. stoljeće). Za detalje o korpusu vidi Hansack i dr. (2016). Može mu se pristupiti preko poveznice: <https://www.uni-regensburg.de/sprache-literatur-kultur/slavistik/netzwerke/regensburger-korpora/index.html>.

²⁸ Mihaljević upravo piše da se *ašće li* i *ako li* nadovezuju na prethodnu rečenicu (imaju pogodbeno-adjunktivno značenje), ali i to da „izriču suprotnost pogodbenog sklopa prema njoj” (Mihaljević 1990: 105).

pa je moguće da *ako li* funkcionira slično i danas kao u srednjem vijeku, s tim da je ipak rijetko u uporabi.²⁹

Ako li se može pojaviti i često se pojavljuje a da mu ne prethodi uvjetna rečenica s veznikom *ako*, no i tada je očita veza s nečim prije izrečenim (adjunktivna funkcija).

Pravda pravdenoga bude svarhu néga, a zled zaloga bude svarhu néga. Ako li grišnik učini pokoru oda vsih grihov ke je učinil, i bude obluževati vse zapovidi moje, i ako bude činiti sud i pravdu – životom bude živiti, a ne umret.

(BL: 17b)

Kada bi se *ako li* pojavio u tekstu „nemotivirano”, tek tada bi se moglo govoriti da je njegovo značenje jednako vezniku *ako*, s tim da bi u tom slučaju emfatičnost bila bitno njegovo svojstvo.

Još nam je ostalo osvrnuti se na suprotnost vezničkoga izraza *ako li*. Kao i Pranjković (2012), smatramo da ne može biti riječi o suprotnosti, ali pokušat ćemo to obrazložiti. Naime, čini nam se da je u ovome slučaju „efekt suprotnosti” prisutan sasvim slučajno, tj. da je njegovo značenje sekundarno. To tumačimo tako da temeljna funkcija toga vezničkog izraza da *uvodi dodatni uvjet* proizvodi logično u najvećem broju slučajeva značenje suprotnosti. Suprotnost dakle smatramo nusproizvodom,³⁰ a ne definiensom funkcije spoja *ako li*. Kad god uvodimo dodatni uvjet koji je na neki način određen prethodnim uvjetom (tiče se posljedica prethodne pogodbe), on se može tumačiti kao suprotan jer je nužno barem malo drukčiji.

²⁹ Korpus Croatian Web (hrWac 2.2, ReLDI), kojem smo pristupili putem mrežnog alata Sketch Engine (www.sketchengine.eu), pokazuje da se veznik *ako* pojavljuje približno 1757 puta na milijun pojavnica, dok se veznički izraz *ako li* pojavljuje svega 0,4 puta na milijun pojavnica. U korpusu Riznica v0.1, koji je uglavnom temeljen na tiskanim knjigama, veznički se izraz *ako li* pojavljuje više nego dvostruko češće, ali opet neznatnih 0,89 puta na milijun pojavnica. Da je danas *ako li* potpuno nepoznat administrativno-pravnomu stilu, svjedoči i pretraga korpusa EUR-Lex Croatian 2/2016 koja nije vratila nijedan rezultat. Iako se danas veznik *ukoliko* smatra u jezičnome savjetništvu zamjenjivim veznikom *ako*, veznički izraz *ukoliko li* pravi je kuriozitet, te ga u korpusu Croatian Web (hrWac 2.2, ReLDI) pronalazimo samo dvaput. Veoma je rijetko sastavljeno pisanje *akoli*, pa ga ovdje uopće ne uzimamo u obzir. Navedenim korpusima pristupili smo 21. lipnja 2018. godine. Uolikoj je mjeri veznički izraz *ako li* karakterističan za tekst PS-a, svjedoči i činjenica da je njegova frekvencija približno 8250 puta na milijun pojavnica (ovdje izraženo u jedinicama kako je to zadano u alatu Sketch Engine, premda PS promatran kao korpus sadržava svega nešto više od 16 000 pojavnica).

³⁰ Tumačimo pojavu slično kao u sljedećem citatu: „... među dijelovima složenih implicitnih struktura otvorenog tipa susrećemo uglavnom odnos vremenske podudarnosti (istovremenosti). Znatno je rjeđi odnos sukcesivnosti (poslijevremenosti), a i on je obično uvjetovan semantikom glagola (ili čitavih dijelova strukture), kontekstom i/ili situacijom, a ne razlozima koji bi bili u izravnoj vezi sa strukturnom organizacijom dijelova...” (Pranjković 2002: 141). Dakle upravo za suprotnost smatramo da nije u izravnoj vezi sa strukturnom organizacijom dijelova.

3. Zaključak

Nakon provedene analize zasnovane na pobijanju hipoteze da *ako* i *ako li* imaju jednako značenje/funkciju, nameće se zaključak da je prototipna funkcija veznikoga spoja *ako li* u promatranome korpusu postavljanje dodatnoga uvjeta na osnovi potencijalnih rezultata prethodnoga uvjeta. Na tu se vezu može gledati kao na nadrečeničnu, pa bi se spoj *ako li* mogao odrediti kao konektor, i to, preciznije, kao uvjetni (kondicionalni) konektor.³¹ Često prisutna konotacija suprotnosti zapravo je nusprodukt, a ne bitna značajka toga konektora, barem ne takva da bi ga se s pomoću nje definiralo (do nje vodi situacijska, a ne jezična logika). S druge strane, očita emfatičnost koju daje drugi dio složene strukture element *li* omogućuje mu postati snažnim retoričkim sredstvom, pa i to njegovo svojstvo može biti dio definicije, ali pitanje je je li jednako važno kao i prvo – mogli bismo ga u tome slučaju nazvati pojačajnim (intenzivnim) uvjetnim (kondicionalnim) konektorom.

Izvori i rječnici

AC – *Acta Croatica – Hrvatski spomenici*. 2017. Knjiga I. Hrvatske glagoljične i ćirilичne isprave iz zbirke Stjepana Ivšića 1100.–1527. U latinicu preslovio i bilješke napravio Stjepan Ivšić. Transliteraciju osuvremenio, bilješke dopunio i za tisak priredio Josip Bratulić. HAZU. Zagreb.

ACŠ – *Hrvatski spomenici. Sveska I. (od godine 1100–1499.)* [= *Acta Croatica (ab anno 1100–1499)*]. Zbirku I. Kukuljevića i R. Lopašića popunio i za tisak priredio Dr. Đuro Šurmin. JAZU. Zagreb.

AR – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880. Sv. I. Ur. Daničić, Đuro. JAZU. Zagreb.

BL – *Lekcionar Bernardina Splićanina*. 1991. Uredio i predgovor napisao Josip Bratulić. [Pretisak iz 1495.]. Književni krug. Split.

CD III – *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae / Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* 3. 1905. Ur. Smičiklas, Tadija. JAZU. Zagreb.

CD IV – *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae / Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* 4. 1906. Ur. Smičiklas, Tadija. JAZU. Zagreb.

³¹ Vidi Silić i Pranjković 2005: 361–363.

- ĆPSB – NAKAŠ, LEJLA. 2011. *Konkordancijski rječnik ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne*. Posebna izdanja, knjiga X, Rječnici, svezak 1. Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije. Sarajevo.
- ER – SKOK, PETAR. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I. JAZU. Zagreb.
- IR – BRATULIĆ, JOSIP. 1978. *Istarski razvod: studija i tekst*. Čakavski sabor. Pula. 219–287.
- KS – MARGETIĆ, LUJO; STRČIĆ, PETAR. 1988. Prijepis krčkog (vrbanskog) statuta i prenos na suvremeni jezik. *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388. Krčki zbornik* 10, Posebno izdanje 12. 93–170.
- PS – PERA, MIROSLAV. 1988. Izvorni tekst, prijevod i komentar Poljičkog statuta. *Poljički statut*. Književni krug. Split. 413–531.
- VZ – BRATULIĆ, JOSIP. 1988. Kritički tekst i tumačenje. *Vinodolski zakon 1288*. Globus – NSB – JAZU – Pravni fakultet. Zagreb. 69–105.
- ZKM – MARGETIĆ, LUJO. 2006. Zakon kaštela Mošćenice (1627.). *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru, Knjiga prva: Mošćenički zakoni i statuti*. Zavod za kaznene znanosti Mošćenice Pravnog fakulteta u Rijeci. Rijeka. 11–76.
- ZŠĆPP – *Zbornik srednjovjekovnih ćirilskih povelja i pisama Srbije, Bosne i Dubrovnika* I. 2011. Prir. Mošin, Vladimir; Ćirković, Sima; Sindik, Dušan. Istorijski institut Beograd. Beograd.

Literatura:

- BARBARIĆ, VUK-TADIJA; KAPETANOVIĆ, AMIR. 2012. Računalno oblikovanje korpusa starohrvatskoga jezika. *Filologija* 59. 1–13.
- BARIĆ, EUGENIJA i dr. ²1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- HANSACK, ERNST I DR. 2016. Regensburški dijakronijski korpus hrvatskoga jezika – CroDi. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42/1. 1–19.
- HERCIGONJA, EDUARD. 1989/1990. Neke jezično-stilske značajke Vinodolskoga zakona (1288) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388). *Slovo* 39–40. 87–125.
- IVIĆ, PAVLE; JERKOVIĆ, VERA. 1981. *Pravopis srpskohrvatskih ćirilskih povelja i pisama XII i XIII veka*. Filozofski fakultet u Novom Sadu – Institut za južnoslavenske jezike. Novi Sad.
- JUNKOVIĆ, ZVONIMIR. 1968. Jezik Poljičkoga statuta. *Poljički zbornik* 1. 117–132.
- KATIČIĆ, RADOŠLAV. 1989/1990. Praslavenski pravni termini i formule u Vinodolskom zakonu. *Slovo* 39–40. 73–85.
- KATIČIĆ, RADOŠLAV. ³2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. HAZU – Nakladni zavod Globus. Zagreb.

KUZMIĆ, BORIS 2009. Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika. *Povijest hrvatskoga jezika, 1. knjiga: Srednji vijek*. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA. Zagreb. 405–455.

MARETIĆ, TOMO. ³1963. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Matica hrvatska. Zagreb.

MIHALJEVIĆ, MILAN. 1990. Veznici ašće i ako u hrvatskoglagoljskim tekstovima. *Suvremena lingvistika* 29–30. 99–117.

PRANJKOVIĆ, IVO. ²2002. *Hrvatska skladnja, Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

PRANJKOVIĆ, IVO. 2012. Upitno, pojačajno, namjerno i uvjetno li. *Pismo – Časopis za jezik i književnost* 10. 33–43.

RAGUŽ, DRAGUTIN. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada. Zagreb.

SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.

VRANA, JOSIP. 1957. Tko je pisao najstarije dubrovačke ćirilske isprave. *Slovo* 6–8. 311–334.

The Function of the Complex Conjunction *ako li* in Old Croatian Legal Texts

Abstract

In this paper the author analyses the complex conjunction *ako li*. Katičić (2002: 303) considers it a special characteristic of the old language and the vernacular that is used to introduce a clause contrasting with what has already been mentioned. A corpus consisting of Old Croatian legal texts is analysed. The choice of the complex conjunction *ako li* for the analysis is governed by the fact that the conjunction *ako* alone is a salient feature of these texts. Kuzmić (2009: 436) considers this conjunction a recognizable and important syntactic characteristic of the articles found in Old Croatian statutes.

In addition, the selection of examples as well as their analysis focuses primarily on the complex conjunction *ako li*, as the author suspects that there is still room to define its function more clearly.

Maretić (1963: 537) is also in favour of the hypothesis that the element *li* bears a contrasting meaning, while Pranjković (2012: 37) disagrees, considering this element an intensifier. As it is clearly shown, these hypothesis have their own prominent proponents, and are taken into account seriously in order to establish whether they hold for the period represented by the corpus.

It is argued that the main function of *ako li* is to introduce an additional condition, and that the contrasting meaning is of no real relevance. The author proposes that this complex conjunction could be in fact considered a connector.

Ključne riječi: *ako li*, veznički spoj/izraz, intenzifikator, suprotnost, konektor, starohrvatski jezik

Keywords: *ako li*, complex conjunction, intensifier, contrast, connector, Old Croatian language

